

## تأثیرپذیری سلامت زنان روستایی ایران از اندیشه جهانی حمایت از سلامت زنان (۱۳۵۷ تا ۱۳۲۰)

دانيا عسگریان الف\*، غلامرضا گرمارودی ب

الف- گروه تاریخ، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

ب- گروه آموزش بهداشت و ارتقاء سلامت، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران

### چکیده

اندیشه حمایت از سلامت زنان ایرانی برای نخستین بار از دوره قاجار و توسط روشنگران و حامیان زنان در ایران رسخ کرد. این امر در دوره پهلوی اول در جریان سیاست حاکمیت، مبنی بر دستیابی به اهداف توسعه کشور و نقش زنان به عنوان حامیان سلامت جمعی به صورت محدود موردن توجه قرار گرفت. در دوره پهلوی دوم، گسترش جهانی اندیشه حمایت از حقوق زنان به کمک جریان حمایت از سلامت زنان ایرانی آمد. دولت پهلوی دوم، حداقل از برآمده عمرانی سوم (دهه ۳۰ هش)، سیاست‌گذاری تخصصی در زمینه سلامت زنان ایرانی - به ویژه زنان روستایی - را در دستور کار قرار داد. در تحقیق پیش‌رو روند جهانی سیاست حمایت از سلامت زنان و تأثیر آن بر سیاست‌گذاری سلامت زنان روستایی در دوره پهلوی دوم (با تأکید بر دو دهه پایانی) بررسی می‌شود. این مقاله با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و با تأکید بر اسناد حکومتی به جای مانده در تلاش است تا با شیوه توصیفی-تحلیلی به این پرسش پاسخ دهد که چگونه اندیشه جهانی حمایت از سلامت زنان در نگاه حاکمیت پهلوی دوم راه یافته است؟ همچنین این موضوع چگونه در سیاست‌گذاری حوزه سلامت زنان روستایی در ایران منعکس شده و چه تأثیری بر سطح سلامت زنان روستایی داشته است؟ یافته‌ها نشان می‌دهد که گرچه دولت پهلوی دوم از آغاز رسمیت یافتن جریان‌های جهانی حمایت از زنان در دهه ۲۰ هش با اندیشه حمایت از سلامت زنان آشنا شده و آن را به رسیت شناخته، اما روند جدی اجرایی از این سیاست‌ها به ویژه برای زنان روستایی با چند دهه تأخیر از حدود سال‌های ۱۳۴۰ هش آغاز شده است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد با وجود این که دولت پهلوی دوم به ویژه در طی برنامه‌های عمرانی جهارم و پنجم به سلامت زنان روستایی توجه داشته، اما زنان روستایی نتوانسته‌اند به حد نیاز از تغییرات حوزه سلامت متفق شوند.

تاریخ دریافت: مرداد ۱۴۰۳

تاریخ پذیرش: بهمن ۱۴۰۳

کلیدواژه‌ها: سلامت زنان؛ عدالت اجتماعی؛ حقوق بشر؛ سازمان ملل متحد

### مقدمه

شامل می‌شود. گرچه در این دوره اندیشه حمایت از زنان و ذیل آن سلامت این گروه در جامعه ایران رسخ کرده بود، اما حمایت‌نکردن حاکمیت از سلامت زنان موجب شده بود تا حامیان زنان، اجرایی‌سازی اقدامات حوزه سلامت زنان را به صورت موردى و محدود عهده‌دار شوند. شکل‌گیری تشکل‌ها و حمایت آنان از سلامت زنان (۱)، چاپ اخبار و مطالب صحی در نشریات زنان (۲) و همچنین آموزش مطلب

ریشه توجه به وضعیت سلامت زنان و طرح آن به عنوان مسئله پیش‌روی جامعه و حاکمیت در ایران به دوره قاجار و مواجهه ایرانیان با تغییرات دنیای مدرن بازمی‌گردد. جریان توجه جدی به سلامت زنان در دوره معاصر را می‌توان به دو دوره تقسیم کرد: دوره نخست از ناصرالدین‌شاه قاجار تا اوایل حکومت رضا شاه پهلوی در حدود سال ۱۳۰۸ هش را

Asgarian D, Garmaroudi G. The influence of the global idea of supporting women's health on the health of rural women in Iran (1941-1979 AD). Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine. 2024;15(3):207-220. doi:10.22034/15.3.5.

Copyright © :Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.

نیرومندی کامل بود و بی بهره بودن فرد از آنها منجر می شد تا فرد نتواند مسئولیت های فردی و اجتماعی خود را به درستی انجام دهد (۹). شکل گیری سازمان های جهانی و حمایت آنان از سلامت زنان، توجه به سلامت زنان به عنوان شاخصه یک جامعه توسعه یافته، به رسمیت شناختن جریان های جهانی توسط حکومت محمد رضا شاه، رشد درآمده ای نفتی و فراهم آمدن امکانات مالی به جهت تهیه و اجرایی سازی سیاست های حمایتی حوزه سلامت زنان از دیگر مواردی بودند که دوره پهلوی دوم را از دو دوره پیشین متمایز کرده و به دولت این امکان را دادند تا به صورت رسمی و تخصصی به موضوع سلامت زنان به ویژه زنان روستایی پردازد.

بررسی ها نشان می دهد که موضوع تأثیرپذیری سلامت زنان روستایی ایران از تغییرات جهانی حوزه سلامت زنان در پژوهش های موجود موضوعی مغفول مانده است. مقالاتی نظری «سپاه بهداشت و گسترش بهداشت در ایران؛ مطالعه موردي سال های ۱۳۴۵ تا ۱۳۵۰ ه.ش» از فرهاد سهامی و سمانه کرمیان بلدچی (۱۰) «زنان، تجدد و بهداشت نوین در آستانه دولت مدرن؛ بررسی رویکرد عالم نسوان به بهداشت زنان» از بهاره صفائیان و توران طولابی (۱۱)؛ «بهداشت زنان در دوره پهلوی دوم ۱۳۵۷ تا ۱۳۵۷ ه.ش؛ مطالعه موردي اصفهان» از علیرضا نورایی و زهرا علیزاده (۱۲)؛ کتاب هایی همچون سیر تکوین و تطور حرفه مامایی در عصر قاجار و پهلوی از الهام ملکزاده (۱۳) و یا کتاب مؤسسات خیریه رفاهی بهداشتی در ایران دوران پهلوی دوم ۱۳۲۰ تا ۱۳۵۷ هش از همین نویسنده (۱۴) و کتاب نوسازی و دگرگونی؛ بررسی تأثیرات تغییرات اجتماعی بر نهاد خانواده در ایران (۱۳۳۵ تا ۱۳۵۷ هش) از محمد حسن پور قنیر (۱۵) تحقیقاتی ارزشمند در موضوع سلامت در ایران معاصر هستند که در بخش هایی از آنها به صورت جزئی به سلامت زنان پرداخته شده است. بررسی منابع نشان می دهد که موضوع پژوهش پیش رو پیشینه در خور توجهی ندارد. پژوهش حاضر از دو جهت با

مطلوب صحی به دختران در مدارس (۳) از جمله فعالیت های مهم حامیان سلامت زنان در این دوره بوده است. اقدامات فوق گرچه آغازگر جریانی مهم در موضوع توجه به وضعیت سلامت زنان در ایران به حساب می آمد، اما به دلیل موردي بودن و در دسترس نبودن آنها برای تمامی زنان ایرانی نتوانست بر سطح سلامت زنان روستایی در ایران تأثیرگذار باشد.

دوره دوم از اواخر دهه نخست حکومت رضا شاه آغاز شده و بیش از سه دهه از حکومت محمد رضا شاه پهلوی را دربر می گیرد. این دوره را می توان نقطه آغاز توجه رسمی حاکمیت به موضوع سلامت زنان ایرانی در نظر گرفت. در گفتمان ملی گرایانه دوره پهلوی اول، توجه به سلامت دختران و زنان به دلیل سروکار داشتن آنان با تربیت نسل آتی، که نیروهای انسانی پیاده سازی گفتمان توسعه در ایران بودند، ضرورت یافت (۴، ۵) بر این اساس اقداماتی نظری آموزش بهداشتی دختران در مدارس، بخشی از روند تربیت آنان برای عهده دار شدن نقش مادری تلقی شد و ارتقای بهداشت و تندرستی ملت در گروی آموزش کافی و تندرستی دختران امروز و مادران فردا قرار گرفت. زنان به عنوان نگهبانان سلامت جمعی نه تنها مسئول مراقبت از سلامت و بهداشت خانواده هایشان بودند، بلکه وظيفة آموزش بهداشت به فرزندان خویش را بر عهده داشتند (۶، ۷). اقداماتی نظری تدریس دروس صحی در مدارس دخترانه، برگزاری دو مین کنگره نسوان شرق و اشاره ضمنی به موضوعات سلامت زنان در آن، همچنین وضع قوانین جدید در این دوره بر سطح سلامت زنان تأثیر گذاشت (۸). اقدامات فوق گرچه از توجه دولت پهلوی اول به موضوع سلامت زنان حکایت داشت، اما فقط گروه محدودی از زنان و دختران به ویژه زنان شهری را در برگرفت و زنان جامعه روستایی همچون گذشته غالباً از آن محروم بودند.

محمد رضا شاه همچون پدرش به موضوع سلامت زنان در مقام نیروی انسانی در اختیار گفتمان توسعه توجه داشت. در این دوره شرط اساسی رسیدن به اهداف زندگی و انجام تکالیف اجتماعی برخورداری از سلامتی و

دولت در سال ۱۹۴۸ م/ ۱۳۲۶ هش در مجمع عمومی سازمان ملل متحد به اعلامیه جهانی حقوق بشر، که حق برخورداری از سلامت از جمله آنها بود، رأی مثبت داد. کشور ایران همچنین از زمرة نخستین همراهان سازمان جهانی بهداشت بود و بلافاصله پس از تأسیس این سازمان به عنوان چهارمین عضو به آن پیوست. هدف از تأسیس سازمان‌های جهانی و پیوستن کشورها به آنها در نگاهی کلان آن بود که دولت‌های عضو سیاست‌های خود را با هدف تحقیق‌بخشیدن به اصول اعلامیه حقوق بشر از طریق اتخاذ تدابیر ملی برای اجرای واقعی و مؤثر برنامه‌ها پی‌ریزی کنند و گروه‌های مورد تبعیض نظیر زنان را بیش از پیش مورد توجه قرار دهند (۱۹). فهرست معاهدات چندجانبه بین‌المللی در دوره محمد رضا شاه، از همکاری هرچند محدود ایران با سازمان ملل متحد و سازمان‌های وابسته به آن نظیر سازمان بهداشت جهانی حکایت دارد (۲۰، ۲۱، ۲۲).

به نظر می‌رسد حداقل در دو دهه نخست حکومت پهلوی دوم، گفتمان جهانی رسمی با موضوع حمایت از سلامت زنان در دسترس نبوده است، از این‌رو باید توجه جهانی به موضوع سلامت زنان را ذیل سیاست برقراری عدالت و دسترسی افراد به حقوق بشر از جمله حق سلامت جست‌وجو کرد. دولت پهلوی دوم در این جریان حق برخورداری افراد از عدالت و حقوق اولیه را به رسمیت شناخت و با تصویب میثاق بین‌المللی حقوق انسان‌ها در مسیر کسب استانداردهای یک زندگی مناسب به رسمیت شناخته شده است (۲۳). این حق برای گروه‌های تحت تبعیض به‌ویژه زنان با تصویب میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در سال ۱۹۶۶ م/ ۱۳۴۵ هش در مسیر اجرایی شدن قرار گرفت (۲۴). تصویب این میثاق‌نامه و متعاقب آن میثاق‌نامه‌ها و کنوانسیون‌های تکمیلی، مقارن با سال‌های موردنظر این پژوهش به‌ویژه دو دهه ۴۰ و ۵۰ هش باعث شد تا حاکمیت پهلوی دوم به موضوع تأمین حق سلامت زنان، علی‌الخصوص زنان روستایی، بیش از پیش توجه کند.

تصویب میثاق‌های جهانی مختلف در این سال‌ها منجر شد تا دولت‌های طرف میثاق نظیر ایران، نهادهای بین‌المللی معاهداتی، سازمان‌های غیردولتی و سایر ذی‌نفعان توجه بیشتری به موضوعات اختصاصی زنان از جمله سلامت این گروه داشته باشند. قراردادهای بین‌المللی خواهان اجرایی سازی عدالت برای همه و ذیل آن احراق حقوق زنان از جمله حق سلامت شدند. جریانی که چند سال بعد در

پژوهش‌های پیشین متفاوت است: نخست توجه به سطح جهانی تغییرات حوزه سلامت زنان در دوره پهلوی دوم و تأثیر آن بر نگاه حاکمیت ایران به موضوع سلامت زنان روستایی؛ دوم تأثیر این تغییرات بر سیاست‌گذاری و اجرایی سازی آنها توسط حکومت پهلوی دوم با هدف ساماندهی به وضعیت سلامت زنان روستایی.

## مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر با تکیه بر منابع کتابخانه‌ای، آرشیوی و با تأکید بر بررسی نطق‌ها، سخنرانی‌ها، مصاحبه‌ها و پیام‌های محمد رضا شاه و همچنین استاد دست‌اول در تلاش است تا موضوع تأثیرپذیری سلامت زنان روستایی ایران از اندیشه جهانی حمایت از سلامت زنان (۱۳۲۰ تا ۱۳۵۷ هش) را به بحث گذارد. داده‌ها در این گزارش با روش تاریخی و با رویکرد توصیفی-تحلیلی ارائه شده‌اند.

## یافته‌ها

حق سلامت برای نخستین بار در قانون اساسی سازمان جهانی بهداشت (۱۶) در سال ۱۹۴۶ م/ ۱۳۲۴ هش و سپس در اعلامیه جهانی حقوق بشر در سال ۱۹۴۸ م/ ۱۳۲۶ هش به عنوان یکی از اساسی‌ترین حقوق انسان‌ها در مسیر کسب استانداردهای یک زندگی مناسب به رسمیت شناخته شده است (۱۷). این حق برای گروه‌های تحت تبعیض به‌ویژه زنان با تصویب میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در سال ۱۹۶۶ م/ ۱۳۴۵ هش در مسیر اجرایی شدن قرار گرفت (۱۸). تصویب این میثاق‌نامه و متعاقب آن میثاق‌نامه‌ها و کنوانسیون‌های تکمیلی، مقارن با سال‌های موردنظر این پژوهش به‌ویژه دو دهه ۴۰ و ۵۰ هش باعث شد تا حاکمیت پهلوی دوم به موضوع تأمین حق سلامت زنان، علی‌الخصوص زنان روستایی، بیش از پیش توجه کند.

## مواجهه دولت پهلوی دوم با جریان‌های جهانی حامی سلامت زنان

محمد رضا شاه پهلوی از بدرو تأسیس سازمان ملل متحد و سازمان‌های وابسته به آن، آنها را به رسمیت شناخت. این

داخلی و خارجی به جهت ساماندهی به فعالیت‌های حوزه سلامت زنان از سوی دیگر موجب شد تا رسیدگی به وضعیت زنان و ذیل آن سلامت این گروه در این سال‌ها شکلی تخصصی به خود گیرد. نمونه‌های زیر از جمله همکاری‌های ایران با سازمان‌های بین‌المللی است که در آنها به موضوع سلامت زنان پرداخته شده است:

- برگزاری هجدهمین شورای بین‌المللی زنان جهان به دعوت اشرف پهلوی در سال ۱۹۶۶ م/۱۳۴۴ هش در تهران؛  
موضوع سلامت زنان از جمله موارد توجه در این شورا بوده است (۲۸)؛

- تصویب موافقت‌نامه میان ایران و سازمان ملل در راستای تأسیس انتیتو بین‌المللی پژوهشی و آموزشی برای پیشرفت زنان در تهران؛ این انتیتو در زمینه‌های مختلف از جمله سلامت زنان فعال بوده است (۲۹)؛

- شکل‌گیری ارتباط میان ایران و یونسکو و متعاقب آن تصویب اساسنامه کمیته ملی یونیسف در ایران در راستای ساماندهی اقدامات حوزه سلامت مادر و کودک (۳۰)؛

- افتتاح مرکز تعلیم و تربیت و مطالعات درباره زنان ایران با نام «سپیده فردا» در تهران توسط یونسکو؛ توجه به موضوع سلامت زنان از جمله وظایف این مرکز بوده است (۲۲).

شکل‌گیری جریان تخصصی توجه به زنان و سلامت آنها با دهه پایانی حکومت پهلوی مقارن است. در دهه ۵۰ هش دو موج تأثیرگذار جهانی سبب شد تا سلامت زنان بیش از پیش مورد توجه قرار گیرد. نخستین موج، نام‌گذاری سال ۱۹۷۴ م/۱۳۵۲ هش به عنوان «سال جهانی جمعیت» و دیگری نام‌گذاری سال پس از آن ۱۹۷۵ م/۱۳۵۳ هش به عنوان «سال جهانی زن» است. نام‌گذاری این دو سال باعث شد تا نیازهای گروه زنان به صورت عام و سلامت آنها، به عنوان قطب اصلی باروری و کنترل جمعیت در جهان، به صورت خاص مورد تمرکز قرار گیرد (۳۱).

هدف از نام‌گذاری سال ۱۹۷۴ م/۱۳۵۲ هش به عنوان سال جمعیت جهان توسط سازمان ملل، اقدام برای پیشرفت اجتماعی و اقتصادی کشورها از طریق بهبود معیارهای زیست مردم به ویژه زنان به عنوان قطب باروری در جهان

وجهی انعکاسی محمدرضا شاه نیز آن را در جامعه ایران مطرح کرد و آن را گفتمان «عدالت اجتماعی» نامید. از جمله مهم‌ترین قراردادهای بین‌المللی که بر انتقال اندیشه و اجرایی‌سازی گفتمان عدالت اجتماعی و ذیل آن احراق حق سلامت زنان در ایران تأثیر گذاشته‌اند می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱. میثاق بین‌المللی «حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی» مصوب ۱۶ دسامبر ۱۹۶۶ م/۱۳۴۵ آذر ۱۳۴۵ هش (۲۳)؛

۲. میثاق بین‌المللی «حقوق مدنی و سیاسی» مصوب ۱۶ دسامبر ۱۹۶۶ م/۱۳۴۵ آذر ۱۳۴۵ هش؛

۳. قرارداد تکمیلی «منع بردگی، برده‌فروشی، عملیات و تربیتی‌انی که مشابه بردگی است» در سال ۱۳۳۷ هش نیز به تصویب نهاد قانون‌گذاری ایران رسیده است (۲۴). تعریف بردگی در این قرارداد به گونه‌ای است که موقعیت زنان در برخی جوامع را یادآوری می‌کند؛

۴. مقاوله‌نامه بین‌المللی «شماره ۱۱۱ مربوط به تبعیض در امور استخدام و اشتغال» در سال ۱۹۵۸ م/۱۳۳۶ هش (۲۵)؛

۵. قرارداد بین‌المللی مبارزه با تبعیض در امور تعلیمات در سال ۱۹۶۰ م/۱۳۳۸ هش (۲۶).

میثاق‌های فوق گرچه مستقیماً به سلامت زنان اشاره نداشتند، اما با طرح موضوعاتی نظیر تولید مثل و مسائل مرتبط با آن، حقوق جنسی زنان، گرایش‌های جنسی و مسائل مربوط به سلامت زنان در برخی اماکن، نظیر زندان‌ها، آغازگر جریان توجه تخصصی به موضوع سلامت زنان در چارچوبی رسمی در ایران شدند (۲۷).

دولت ایران در این سال‌ها همان‌گونه که متعهد شده بود سعی داشت آنچه را که سازمان‌های جهانی در پی اجرایی‌سازی آن هستند، در ایران به نمایش گذارد. در این جریان بود که حاکمیت برای نخستین بار در تاریخ ایران مسئولیت ارتقای سطح سلامت زنان در ابعاد گسترده به ویژه در روستاهای را عهده‌دار شد. گسترش ارتباط میان دولت ایران با سازمان‌های بین‌المللی از یکسو و تأمین منابع مالی

اصل هشتم این اعلامیه این گونه مستقیماً بر موضع سلامت زنان تأکید داشت: «افزایش تمهیدات لازم در جهت اقدام جامع آموزش و خدمات بهداشتی، مراعات اصول بهداشتی و بهسازی محیط، تغذیه، آموزش خانواده، تنظیم خانواده و سایر خدمات رفاهی» (۳۶).

در ایران نیز سال جهانی زن هم زمان با چهلمین سالگرد آزادی اجتماعی زنان ایران برگزار شد (۴۰) و حزب رستاخیز مسئولیت رهبری آن را بر عهده گرفت (۳۸). قرار بر آن بود این حزب طرح «اقدامات ملی برای اعلای مقام زن براساس برابری حقوق و مشارکت زنان در امر رشد و توسعه با توجه به هدف‌های کنفرانس جهانی زن» را مطرح و اجرایی کند. این طرح شامل هشت سرفصل بود. سرفصل رفاه به صورت مستقیم به موضع سلامت زنان تحت عنوان سلامت مادر و کودک اختصاص داشت (۴۱).

اوج تلاش جهانی برای حمایت از حقوق زنان از جمله حق سلامت و همراهی ایران با آن، تصویب کنوانسیون رفع تبعیض علیه زنان بود. گرچه تعهدات بین‌المللی برای احفاظ حقوق زنان با تصویب این کنوانسیون پس از فروپاشی حکومت پهلوی در سال ۱۳۵۸ ه.ش شکلی رسمی به خود گرفت، اما مسیر تلاش‌های تأثیرگذار برای به تصویب رسیدن این کنوانسیون از سال‌ها پیش بهویژه سال ۱۳۵۳ ه.ش (سال جهانی زن) آغاز شده بود؛ تلاش‌هایی که حکومت پهلوی دوم نیز با آن همراه شده بود (۴۲).

#### جایگاه سلامت زنان در گفتمان عدالت اجتماعی و

#### حقوق بشر پهلوی دوم

توجه حاکمیت به موضع سلامت زنان در دوره پهلوی را می‌توان از دو منظر بررسی کرد؛ نخست این که دوره پهلوی دوم بهویژه دو دهه پایانی این حکومت اوج اجرایی‌سازی برنامه‌های توسعه در ایران عصر پهلوی است. اساس دموکراسی جامعه ایران در دوره محمد رضا شاه پهلوی بر شالوده نوعی دموکراسی اقتصادی بنا شده بود (۱۹) و توجه به شاخص توسعه انسانی در کنار توسعه اقتصادی منجر شده بود تا موضوعاتی چون بهداشت و آموزش برای گروه‌های مختلف با تأکید بر زنان بیش از پیش مورد توجه

بود (۳۱). کشور ایران به کنفرانس فوق پیوست و با تصویب اساسنامه آن، سازمان‌های زیر، تحت نظرارت سازمان ملل (۳۲) عهده‌دار اجرایی سازی سیاست‌های حوزه سلامت زنان در ایران بهویژه در روستاهای شدنده: بهداری، ادارات کل تعاون و امور روستاهای، آموزش و پرورش، فرهنگ و هنر، کار و امور اجتماعی، سازمان بیمه‌های اجتماعی، سازمان شاهنشاهی خدمات اجتماعی، سازمان اوقاف، سازمان زنان، رادیو و تلویزیون، ارتش، اتاق بازرگانی، صنایع و معادن و شیر و خورشید (۳۳). آشنایی خانواده‌های ایرانی بهویژه زنان روستاهای کشور با برنامه‌های بهداشت و تنظیم خانواده و بهبود سطح سلامت زنان ایرانی، هدف کلانی بود که سازمان‌های فوق در پی دستیابی به آن بودند (۳۴).

نام‌گذاری دهه ۱۹۷۰ م/۱۳۵۰ ه.ش به نام «دهه زنان» توسط سازمان ملل همچنین موجب بسط ایده حمایت از زنان از جمله در زمینه تسهیل دسترسی به خدمات حوزه سلامت شد. چرخش از نگاه به زن به عنوان فرد فعال در خانه و خانواده به درک از زن به عنوان نیروی انسانی در خدمت جامعه منجر به ایجاد تغییرات رویکردی قابل توجهی در میان محققان دانشگاهی و سیاست‌گذاران در ارتباط با موضوعات حوزه زنان بهویژه سلامت این گروه شد. گرچه این جریان در ابتدا بر تفاوت‌های بیولوژیکی زنان با مردان متمرکز بود، اما به تدریج دغدغه‌ها به سمت موضوعاتی نظیر جنسیت، روابط اجتماعی و نیازهای تخصصی زنان نظری نیازهای حوزه سلامت آنان سوق پیدا کرد (۳۵).

انتخاب سال ۱۹۷۵ م/۱۳۵۳ ه.ش به عنوان سال بین‌المللی زن و برگزاری نخستین کنفرانس جهانی زن در مکزیکوستی منجرا شد تا چالش‌های پیش‌روی زنان، بهویژه بهداشت و آموزش این گروه، در جریان زندگی مدرن مورد توجه قرار گیرد (۳۶). در این کنفرانس بیش از ۱۳۳ کشور جهان از جمله ایران گرد هم آمدند تا با وضع قوانین جدید بین‌المللی در مسیر تلاش برای فراهم‌آوردن الزامات زیست بهتر زنان تلاش کنند (۳۷، ۳۸). این کنفرانس در ۱۴ اصل، دولت‌های عضو را موظف کرد تا در طی یک دهه (۱۹۷۵ تا ۱۹۸۵ م) وضعیت زنان را بهبود بخشنند (۳۸).

اجرایی به خود گرفت. عدالت اجتماعی در کنار مواردی چون بهداشت، فرهنگ، صلح، امنیت، توسعه صنعتی و اقتصادی از پایه‌های اساسی شکل‌گیری انقلاب سفید مهم‌ترین برنامه عملی این گفتمان در ایران بوده و قرار بر آن بود تا جامعه روستایی را سخت دربرگیرد (۴۵، ۴۶).

گفتمان فوق آن‌گونه که حاکمیت در پی رواج آن بود در بطن خود حامل این ایده بود که پیشرفت واقعی فقط با بهبود زندگی قشر محروم به‌ویژه تمامی زنان اعم از شهری و روستایی (با تأکید بر دو پایه بهداشت و آموزش) در راستای استفاده از توان آنها در مسیر توسعه امکان‌پذیر می‌شود. پنج گانه فوق برای افراد بروخوردار، از محل درآمد شخصی و برای افراد کمتر بروخوردار توسط دولت به‌ویژه مؤسسات خیریه وابسته به حاکمیت تأمین می‌شد (۴۶).

زنان در این سال‌ها به عنوان نمایندگان نظم جدید، نماد ازین رفتن وضع مفتضح قدیمی و آتیه مملکت، مطرح شده بودند و لذا در دریافت خدمات حوزه سلامت اولویت یافتند (۴۷).

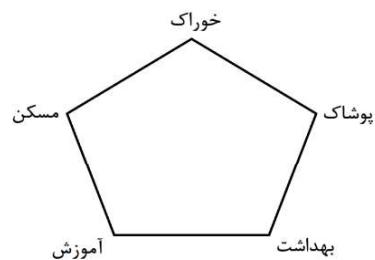
#### تأثیر اندیشه‌های جهانی بر سیاست‌گذاری سلامت زنان روستایی در ایران

علی‌رغم پیشرفت‌هایی که از آغاز حکومت پهلوی دوم در زمینه بهداشت و درمان در ایران روی داده بود، خدمات و اقدامات حکومت به هیچ عنوان تکافوی نیازهای حوزه سلامت جامعه زنان را نمی‌کرد و وضعیت بهداشتی جامعه به‌ویژه زنان روستایی تا قبل از دهه ۴۰ ه.ش چندان مساعد نبود (۱۵). در دهه ۴۰ نسبت مرگ‌ومیر اطفال زیر یک سال رقم قابل توجه ۲۰۰ فوت در ۱۰۰۰ کودک متولدشده را نشان می‌داد ضمن آن‌که بالغ بر نصف نوزادان متولدشده به سن پنج سالگی نمی‌رسیدند. نرخ بالای مرگ‌ومیر کودکان و ارتباط مستقیم آن با سلامت زنان، از دو ضعف آشکار در نظام سلامت ایران حکایت می‌کرد: نخست ناکافی بودن سطح ارائه خدمات حوزه سلامت در مقایسه با نیازهای جامعه به‌ویژه در روستاهای دوم بارداری‌های مکرر و پرخطر زنان که نه تنها باعث تولد نوزادانی ضعیف و در خطر مرگ می‌شد، بلکه سلامت مادران را با خطراتی جدی روبرو کرده بود.

حاکمیت قرار گیرد (۴۳).

دیگر این‌که فلسفه دموکراسی اجتماعی محمد رضا شاه متأثر از همراهی حکومت با سازمان‌های جهانی و به رسمیت‌شناختن مبانی حقوق بشر براساس عنصر «رفع تبعیض» به‌ویژه برای گروه زنان و کارگران بنا شده بود. آن‌گونه که حاکمیت مدعی بود خطوط اصلی سیاست بین‌المللی حکومت اصول مشخصی داشت که برقراری عدالت اجتماعی در سطح ملی و بین‌المللی از جمله مهم‌ترین آنها به حساب می‌آمد. محمد رضا شاه در نطق‌های خود بر این اصل تأکید داشت که دولت باید به توزیع عادلانه خدمات اجتماعی از جمله خدمات حوزه سلامت در میان همه افراد جامعه از جمله زنان بپردازد (۴۴).

شکل‌گیری ایده گفتمان عدالت اجتماعی و ذیل آن توجه به سلامت زنان در دوره پهلوی دوم به سال‌های پایانی دهه ۱۳۲۰ ه.ش بازمی‌گردد. این ایده اما با ثبات اقتصادی و سیاسی جامعه در دو دهه پایانی حکومت محمد رضا شاه (سال‌های ۱۳۳۸ ه.ش به بعد) در مسیر عملیاتی شدن قرار گرفته است. گفتمان عدالت اجتماعی آن‌گونه که حاکمیت بیان می‌داشت بر این اصل استوار بود که فرد ایرانی اعم از زن، مرد و کودک باید از پنج گانه خوراک، پوشان، مسکن، آموزش و بهداشت برای تأمین نیازهای خود بروخوردار شوند که در میان پنج اصل فوق، بهداشت و آموزش در اولویت قرار داشتند (شکل ۱) (۴۵).



شکل ۱ پنج پایه اصلی گفتمان عدالت اجتماعی

گفتمان عدالت اجتماعی در روستاهای و میان گروه‌های مختلف نظیر زنان، با تدوین اصول انقلاب سفید شکلی

در دوره موردبرسی بود، بینجامد. ارائه خدمات سیار سلامت زنان بهویژه بهداشت باروری و تنظیم خانواده در روستاهای (۵۳، ۵۴، ۵۵) در طی دهه ۴۰ ه.ش موجب شده بود تا زنان روستایی هرچند محدود برای نخستین بار با دست آوردهای پیشکشی مدرن نظیر داروهای جلوگیری، دستگاههای داخل رحمی، کاندوم و ... آشنا شوند (۵۶). در سرفصل رفاه برنامه چهارم همچنین برای زنان روستایی، بیمه سلامت در نظر گرفته شده بود (۵۷).

برنامه پنجم، اوج انعکاس جریان‌های جهانی حامی سلامت زنان در ایران بود. در خطوط کلی این برنامه به روشنی آمده است که «در برنامه پنجم تأمین سلامت و حداقل رفاه مادی به عنوان اصل مسلم حقوق بشر مورد توجه خاص دولت قرار خواهد گرفت» (۵۸). در این برنامه نیز سیاست‌های پیشین بهویژه برنامه تنظیم خانواده و بهداشت باروری زنان مورد تأکید بود (۵۹).

اجرایی‌سازی سیاست‌های فوق در روستاهای را غالباً سپاهیان انقلاب شامل سپاه بهداشت، دانش، ترویج و آبادانی و در رأس آنها سپاه بهداشت بر عهده داشتند. به نظر می‌رسد در جریان اجرایی‌سازی اهداف انقلاب سفید و گسترش دسترسی جامعه روستایی به خدمات سلامت، حداقل تا سال ۱۳۴۷ ه.ش برادران سپاه بهداشت بیشترین مسئولیت ارائه خدمات حوزه سلامت به روستاییان را عهده‌دار بودند و فعالیت‌های دختران سپاهی غالباً به صحبت با زنان خانه‌دار در مورد موضوعاتی نظیر بهداشت خانه و خانواده محدود می‌شد (۶۰). این امر از جمله مشکلات مهمی بود که عدم هماهنگی میان گزارش‌های عملکردی سپاهیان با اهداف تعریفی در راستای ارتقای سطح سلامت زنان روستایی را موجب شده بود.

علی‌رغم سیاست‌گذاری‌ها به جهت حرکت در مسیر گفتمان جهانی حمایت از سلامت زنان از حدود دهه ۳۰ ه.ش، سلامت زنان روستایی در اواخر دهه ۴۰ و اوایل دهه ۵۰ ه.ش همچنان در سطح مطلوب قرار نداشت. در دسترس نبودن سپاهیان زن کارآمد از جمله مهم‌ترین معضلاتی بود که امکان اجرایی‌سازی سیاست‌های حوزه

اهتمام حاکمیت برای حل گسترش بحران سلامت مادران و کودکان بهویژه در روستاهای با تدوین برنامه سوم عمرانی (۱۳۴۱ تا ۱۳۴۶ ه.ش) شکلی رسمی به خود گرفت. گسترش خدمات و تسهیلات بهداشتی، اجرای برنامه سپاه بهداشت در روستاهای آموزش اصول بهداشت به عame از جمله راهکارهایی بود که دولت به واسطه اجرایی کردن آنها سعی داشت تا سطح سلامت زنان روستایی را ارتقا بخشد (۴۸، ۴۹). بند خدمات ویژه وزارت بهداشتی در برنامه سوم به صورت ضمنی به موضوع بهداشت مادر و کودک در روستاهای توجه داشت (۵۰).

سیاست بهبود سطح سلامت زنان در برنامه چهارم عمرانی (۱۳۴۷ تا ۱۳۵۱ ه.ش) نیز پیگیری شد. رعایت بهداشت و تغذیه مناسب از اصول اولیه سیاست‌گذاری سلامت زنان در این سال‌ها بود (۹). از این‌رو موضوع تأثیر تغذیه بر سطح سلامت مادران و کودکان در این برنامه چهارم به بحث گذاشته شد. این موضوع که رشد سلول‌های مغزی کودک غالباً به شرایط زیست و سلامت مادر و نیز ویژگی‌های ژنتیکی وابسته بوده و ضعف مادرزادی کودکان عامل مهمی در ابتلای کودک به بیماری‌ها است (۵۱)، موجب شد تا دولت به سیاست‌گذاری در حوزه بهبود سطح تغذیه و سلامت زنان در این سال‌ها بپردازد. تدوین اصل ۱۶ انقلاب سفید در سال‌های بعد (۱۳۵۴ ه.ش) نیز به کمک جریان حمایت از سلامت زنان آمد و دسترسی مادر و کودک به برخی اقلام موردنیاز زیست بهتر را تسهیل کرد. براساس این اصل دولت موظف شد تا سیاست تغذیه رایگان زنان و کودکان تا دو سالگی را در دستور کار خود قرار دهد و با توزیع مواردی نظیر کپسول‌های ویتامین‌دار، آهن و شیر خشک سطح سلامت زنان روستایی را بهبود بخشد (۵۲).

سیاست گسترش بهداشت و کنترل جمعیت همچنین در برنامه چهارم مورد تأکید بود. سیاست تنظیم ابعاد خانواده اگرچه با هدف بهبود سلامت زنان تدوین و اجرایی نشد، اما می‌توانست با کاهش نرخ فرزندآوری زوجین به پیشگیری از بارداری‌های پرخطر، که اصلی‌ترین علت مرگ و میر زنان

زمینه آموزش بهداشت فعالیت داشتند. تشویق زنان برای آشنایی با اهداف برنامه سلامت زنان روستایی، تشکیل کنفرانس‌های بهداشتی، توضیح در مورد نحوه مصرف قرص‌های درمانی، مکمل و جلوگیری، برگزاری کلاس‌های بهداشت بارداری و زایمان از جمله اقدامات آموزشی سپاهیان انقلاب برای دستیابی به هدف ارتقای سطح سلامت زنان روستایی بود (۶۲).

در عرصه نظر گمان می‌رود که دولت پهلوی دوم حداقل از اواخر دهه ۳۰ ه.ش موضوع حمایت از سلامت زنان روستایی در ایران را متأثر از اندیشه حقوق بشر و سازمان‌یابی‌های جدید جهانی موردنویجه قرار داده است. حاکمیت با اتخاذ سیاست عدالت اجتماعی با تأکید بر موضوع بهداشت، ساماندهی انقلاب سفید و تدوین برنامه‌های عمرانی سوم تا پنجم در تلاش بوده تا سیاست‌های حمایت از سلامت زنان را هرچند به صورت موردنی و محدود اجرایی کرده و سطح سلامت زنان روستایی را ارتقا بخشد، اما آنچه در عرصه عمل رخ داده است، با اهداف سیاست‌های تدوین شده تفاوتی قابل توجه دارد.

گزارش‌های مختلف به جای‌مانده از این دوره نظری گزارش موسسه بوز آن و همیلتون ایترنشنال (نماینده سازمان ملل در ایران) از کنبدودن روند پیشرفت برنامه‌های سلامت زنان روستایی در ایران حکایت دارند. وضعیت اجتماعی اقتصادی جمیعت روستایی ایران، سخت‌بودن دسترسی دولت به جامعه هدف، احتمال پایین پذیرش روش‌های بهداشت باروی و تنظیم خانواده توسط زوجین، کمبود بسترها لازم جهت توزیع وسایل موردنیاز کلینیک‌های زنان و نیز سوابق فرهنگی جوامع روستایی (۶۳) از جمله مهم‌ترین عواملی بودند که اجرایی‌سازی سیاست‌های حوزه سلامت زنان روستایی را در جغرافیای وسیع ایران با چالش‌های مختلفی روبرو می‌کردند.

گرچه اقدامات صورت گرفته قابل توجه بوده‌اند و آغازگر مسیری مهم در موضوع توجه حاکمیت به سلامت زنان روستایی در ایران به حساب می‌آیند، اما باید توجه داشت

سلامت در میان زنان روستایی را تا اوایل دهه ۵۰ ه.ش با مشکل روبرو کرده بود. کم تعداد بودن سپاهیان دختر و سطح پایین تحصیلات و تخصص آنها در کنار مواردی چون نبود زیرساخت‌های کافی، باورهای سنتی مذهبی جامعه روستایی در موضوعات مرتبط با بهداشت زنان نظری تعداد بارداری‌ها و بایدها و نبایدهای سقط جنین موجب شده بود تا فعالیت‌های سپاهیان انقلاب در عرصه عمل چندان به بهبود چشمگیر سطح سلامت زنان روستایی نینجامد. این امر دولت را بر آن داشت تا با تربیت و استفاده از نیروهای متخصص بیش از پیش برای حل مشکلات سلامت زنان روستایی چاره‌اندیشی کند. دولت برای رفع این مشکل در سال ۱۳۴۷ ه.ش قانون خدمات اجتماعی زنان را به تصویب رساند. در بخش بهداشت این قانون، وزارت بهداری ملزم شده بود تا با استفاده از نیروی زنان و دختران و با جدیت به اجرایی‌سازی سیاست‌های سلامت زنان در روستاهای پردازد (۶۱).

با تخصصی شدن نگاه به موضوع سلامت زنان روستایی، سپاهیان دختر در سه گروه دسته‌بندی شاند: سپاهیان دیپلمه، سپاهیان مددکار و سپاهیان پزشک. توسعه و تعمیم هدف‌های بهداشت و تنظیم خانواده در بین زنان روستایی، فعالیت در کلینیک‌های بهداشت و تنظیم خانواده، ارائه خدمات کلینیکی، همکاری با مؤسسات و سپاهیان دیگر در موضوع ارائه خدمات سلامت به زنان، پیگیری مراجعت از طریق تهیه و تنظیم لیست استفاده‌کنندگان از لوب، قرص و سایر وسایل پیشگیری از بارداری‌های ناخواسته، تهیه گزارش از فعالیت کلینیک‌ها از جمله مهم‌ترین وظایف سپاهیان دیپلمه دختر بود. سپاهیان مددکار دختر وظایفی چون کنترل و ارزشیابی فعالیت‌های سپاهیان دیپلمه و راهنمایی آنها در انجام خدمت را بر عهده داشتند. آنان همچنین موظف بودند تا شبکه ارتباطی منظم و وسیعی برای تشویق و ترغیب روستاییان جهت استفاده از خدمات سپاهیان فراهم کنند. سپاهیان پزشک دختر نیز به ارائه خدمات تخصصی حوزه سلامت به‌ویژه خدمات بارداری، زایمان و روش‌های پیشگیری از حاملگی‌های ناخواسته می‌پرداختند. این سپاهیان همچنین در

- زیادبودن نسبت بی سوادی؛
- کمبود میزان اطلاعات و فرهنگ عمومی مردم؛
- کمبود وسایل رفاهی و پایینبودن سطح درآمد در روستاهای؛
- عقاید مردم درباره داشتن فرزند بیشتر به عنوان عصای پیری؛
- کمبود راه و وسایل ارتباطی بین روستاهای و شهرها؛
- کمبود امکانات تفریح و سرگرمی‌های اجتماعی در شهرستان‌ها و روستاهای؛
- عدم هماهنگی اجرایی برای استفاده وسیع و صحیح از عوامل شاغل در سطح شهرها و روستاهای؛
- پراکندگی وسیع روستاهای و مشکلات دسترسی به آنها؛
- عدم هماهنگی و همکاری سازمان‌های مختلف که در سطح روستا فعالیت دارند؛
- انجام ازدواج‌های در سنین پایین‌تر از سن قانونی در شهرستان‌ها، بخش‌ها و روستاهای؛
- عدم ثبت کامل وقایع ولادت و فوت در شهرستان‌ها و روستاهای کشور؛
- کندی سرعت توسعه اقتصادی و اجتماعی بخش‌ها و روستاهای نسبت به شهرها؛
- عدم همکاری کامل سازمان‌های مختلف که موظف به همکاری در اجرای برنامه‌های بهداشت و تنظیم خانواده بودند (۶۶).

### نتیجه‌گیری

عضویت ایران در مجتمع بین‌المللی و تلاش برای ایفای نقش در موضوع توجه به زنان و سلامت آنها به عنوان شاخصه‌یک جامعه توسعه‌یافته در دوره پهلوی دوم باعث شد تا موضوع سلامت زنان به مثابة یک مسئله پیش‌روی حاکمیت قرار گیرد. طرح «گفتمان عدالت اجتماعی» از سوی محمد رضا شاه پهلوی با محوریت تأمین پنج نیاز اساسی افراد جامعه از جمله بهداشت، بهویژه برای گروه زنان و کودکان منجر شد تا حاکمیت طرح‌ها و اقدامات عملی متعددی را برای نیل به مقصد تسهیل دسترسی زنان

که شواهد از ناکافی بودن اقدامات صورت گرفته در مقایسه با برنامه‌های مدون حکومت و همچنین نیازهای متنوع جامعه گستردۀ زنان روستایی حکایت می‌کند. مقایسه تطبیقی برنامه تنظیم خانواده و جلوگیری از بارداری‌های پرخطر به عنوان یکی از مهم‌ترین بخش‌های سیاست حمایت از سلامت زنان در دوره پهلوی دوم با نرخ بارداری میان جوامع شهری و روستایی شاهد خوبی بر ناکافی بودن سطوح اقدام دولت در روستاهای است؛ به عنوان مثال در اواخر دهۀ ۵۰ ه.ش در اثر اجرایی سازی سیاست‌های تنظیم خانواده و بهداشت باروری در زنان، نرخ باروری در میان زنان شهری با سرعتی قابل توجه از ۶/۹ به ۴/۴ کاهش یافت. این در حالی است که این نرخ در نواحی روستایی با شبیه کند فقط از ۸/۲ به ۷/۸ رسیده است. برنامه تنظیم خانواده نمونه قابل تأملی برای توجه به این نکته است که برنامه‌های حوزه سلامت در این دوره به مراتب زنان شهری را بیش از زنان روستایی در بر گرفته است؛ زیرا دسترسی زنان شهری به خدمات این حوزه سهول‌تر بوده و غالباً زنان اقشار مرفه، طبقه متوسط و همچنین خانواده‌های کارگران ماهر در شهرها بیش از زنان روستایی از آنها بهره‌مند می‌شوند (۶۴).

گرچه طی سال‌های پایانی این تحقیق، حکومت پهلوی دوم متأثر از جریان‌هایی نظیر سال جهانی جمعیت یا دهۀ جهانی زنان بر موضوع ارائه خدمات سلامت زنان در روستاهای بیش از پیش متمرکز شده است، اما به دلیل فراهم نبودن زیرساخت‌های لازم در گستره وسیع جغرافیای روستایی ایران جمعیت بسیاری از زنان روستایی در این دوره از امکانات پزشکی و درمانی بسیاری محروم بودند و برنامۀ دولت به جهت ارتقای سطح سلامت زنان در روستاهای نتوانسته است به اهداف کلان خود دست پیدا کند (۶۵).

وزارت بهداشتی در سال ۱۳۵۶ ه.ش در گزارشی به سازمان برنامه، مهم‌ترین موانع و مشکلاتی برنامه‌های بهداشت و تنظیم خانواده با تأکید بر سلامت زنان در روستاهای ایران را این گونه ارائه کرده است:

- مشکلات تغییر آداب و سنن چند هزار ساله مردم در زمینه ابعاد خانواده؛

شده‌اند تا سطح سلامت زنان روستایی آن‌گونه که انتظار می‌رفت ارتقا پیدا نکند.

### ملاحظات اخلاقی

در پژوهش پیش‌رو صداقت و امانت‌داری در استناد به منابع و پرهیز از جانب‌داری در متون و تحلیل‌ها به صورت کامل رعایت شده است.

### تضاد منافع

مقاله برگرفته از رساله دکتری با عنوان «بررسی تحلیلی تاریخ برنامه‌ریزی دولتی در حوزه ارتقای سطح سلامت زنان در دوره پهلوی دوم (۱۳۴۰ تا ۱۳۵۷ هش)» با شماره ۵۴۴۰۰ با راهنمایی استاد دکتر محمدعلی اکبری و استادان مشاور دکتر کریم سلیمانی دهکردی در گروه تاریخ دانشگاه شهید بهشتی و دکتر غلامرضا گرمارودی در گروه آموزش بهداشت و ارتقای سلامت دانشگاه علوم پزشکی تهران است.

### حمایت مالی

نویسنده‌گان اعلام می‌دارند که هیچ‌گونه حمایت مالی برای تحقیق، تألیف و انتشار دریافت نکرده‌اند. تمام نویسنده‌گان اذعان می‌دارند که تمام بخش‌های نسخه ارائه شده بدون داده‌های جعلی نگاشته شده و قادر اطلاعات تحریف‌شده شامل دست‌کاری فریبنده و تصاویر جعلی است.

به خدمات حوزه سلامت در روستاهای سامان دهد. محمدرضا شاه همچنین با تدوین اصول انقلاب سفید با تأکید بر اصل هفتم سپاه بهداشت و اصل شانزدهم تغذیه رایگان مادر و کودک، موضوع سلامت زنان روستایی را بیش از پیش مورد توجه قرار داد. موضوع سلامت زنان همچنین در برنامه‌های عمرانی مصوب، به‌ویژه برنامه‌های سوم تا پنجم نیز مورد توجه قرار گرفته است.

در عمل گرچه اقدامات صورت‌گرفته آغازگر جریانی مهم در تاریخ سلامت زنان روستایی در ایران به حساب می‌آید، اما شواهد به‌ویژه گزارش عملکرد سازمان‌های دولتی نظیر وزارت بهداشت و نیز گزارش نمایندگان سازمان ملل از فعالیت‌های صورت‌گرفته در ایران نشان می‌دهند که نتایج به‌دست آمده با اهداف اساسی تعریف شده، که همانا ارتقای سطح سلامت زنان روستایی در ایران است، چندان همخوانی ندارد. کنبدودن روند توسعه اجتماعی و اقتصادی در روستاهای سطح گسترش‌بی‌سادی زنان روستایی، فراهم نبودن زیرساخت‌های لازم برای ارائه خدمات کلینیکی به زنان، تأخیر در شکل‌گیری ایده و تدوین قوانین حامی سیاست حمایت از سلامت زنان و غلبه تفکر خرافی در مورد سلامت زنان به‌ویژه در حوزه باروری در روستاهای از جمله مهم‌ترین موانع پیش روی اجرایی‌سازی سیاست ارتقای سطح سلامت زنان در روستاهای ایران بوده و منجر

## References

1. Bamdad B. Iranian Woman, from the Constitutional Revolution to the White Revolution. Tehran: Ibn Sina; 1993. P:28,71. [In Persian].
2. Danesh Magazine. 1823 May 21:1;2-3. [In Persian].
3. Mohammadi MH; Ghaeni Z. The history of children's literature in Iran; Children's Literature in the Modern Era (1300-40 SH). Tehran: Cheesta; 2005. Vol.3, P:414. [In Persian].
4. Alam Nesvan Newspaper. 1922:2(5);32-42 & 1928:8(3);116-119. [In Persian].
5. Jam'iyat-e Nesvân-e Vatankhâh-e Iran Newspaper. 1923:1,3;16-23. [In Persian]
6. Abbott P, Wallace C. An introduction to sociology: Feminist perspectives. Translate by Najm Iraqi M . Tehran: Nashr-e Ney; 2014. P: 160,169. [In Persian].
7. Dowlatabadi S. Letters, writings and memories. Chicago: Women's Attitude and Writing Publications; 1998. Vol.2, P:375. [In Persian].
8. Najmabadi A. Tale of the Ghoochan girls: The forgotten of the Constitutional Revolution. Tehran: Roshangaran; 1998. P:54. [In Persian].
9. Farzad A. The ritual of health and strength .Tehran: Bina; 1974. P: 16,198. [In Persian].
10. Sahami F, Karamiyan-Boldaji S. Health corps and health development in Iran; A Case Study of 1966-1970. Zharfa Pajouh. 2016;3(8, 9). [In Persian].
11. Safaiyan B, Toulabi T. Women, modernity and modern health on the threshold of the formation of a modern state; examining the Alame Nesvan's Approach to Women's Health. Social History Studies. 2018;7(2):135-155. [In Persian].
12. Nouraei M, Alizadeh Z. Women's health in Pahlavi II period (1942-1979) Case Study: Esfahan. Social History Studies. 2021 Aug 23;11(1):321-53. [In Persian].
13. Malekzadeh E. The development and evolution of the midwifery profession in the Qajar and Pahlavi eras. Tehran: Institute of Humanities and Cultural Studies; 2015. [In Persian].
14. Malekzadeh E. The charity institutions oh hygienic-welfare in Iran (the second Pahlavi era, 1941-1979). Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies; 2020. [In Persian].
15. Pourghanbar MH. Modernization and transformation, a study of social influences on the family institution in Iran (1956-1957). Tehran: Shirazeh; 2019. P:177. [In Persian].
16. World Health Organization. International health regulations (2005). World Health Organization; 2008 Dec 15. P:6-11. (Available at: [https://www.afro.who.int/sites/default/files/2017-06/international\\_health\\_regulations\\_2005.pdf](https://www.afro.who.int/sites/default/files/2017-06/international_health_regulations_2005.pdf)). [In English].
17. The Right to Health. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights United Nations Office at Geneva, June 2008. P:1. (Available at: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/Factsheet31.pdf>). [In English].
18. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966 entry into force 3 January 1976, in accordance with article 27, Geneva: United Nations Site; P:4. [In English]. (Available at: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/cescr.pdf>).
19. Pahlavi MR. Collection of compositions, speeches, messages, interviews and statements of Mohammad Reza Shah. Tehran: Royal Publications; 1969. Vol.5, P:4509-4510,4502, 3995, [In Persian].
20. Kar M. Eliminating discrimination against women. Tehran: Ghatreh; 2000. P:18. [In Persian].
21. Tehran: The National Library and Archives of Iran. Document Number: 297-19123. P:104. [In Persian].
22. Tehran: The National Library and Archives of Iran. Document Number: 297-043506. P:25-26, 34. [In Persian].
23. Collection of Laws of 1974. Tehran: the official newspaper of the country; 1974. P:246-256. [In Persian].
24. Collection of Laws of 1958. Tehran: the official newspaper of the country; 1958. P:591-596. [In Persian].
25. Collection of Laws of 1964. Tehran: the official newspaper of the country; 1964. P:76-80. [In Persian].
26. Collection of Laws of 1967. Tehran: the official newspaper of the country; 1967. P:338-344. [In Persian].
27. Yaghouti E. Developments in the right to health in the light of the covenant on economic, social and cultural rights. Medical History Journal. 2020;12(44):1-13. [In Persian].
28. Tehran: The National Library and Archives of Iran. Document Number: 998-1605. P:162. [In Persian].

29. Agreement between the United Nations and The government of Iran. Concerning the arrangements for the establishment of the United Nations Research and Training Institute for the Advancement of Women in Tehran, Iran: 1958. [In English].

30. Tehran: The National Library and Archives of Iran. Document Number: 275-2128. P:321-341. [In Persian]

31. Pahlavi MR. Collection of compositions, speeches, messages, interviews and statements of Mohammad Reza Shah. Tehran: Royal Publications; 1969. Vol 8, P:7443-7444,7442. [In Persian].

32. Peter Hopkinson Associates. UNESCO family planning communication film series, Synopsis of Filming, proposed in IRAN, prepared for: Ministry of Health Government of Iran Tehran, London: Peter Hopkinson Associates;1973. [In English].

33. Tehran: The National Library and Archives of Iran. Document Number: 293-077957. P:160-164. [In Persian].

34. Tehran: The National Library and Archives of Iran. Document Number: 293-107784. P:12-16. [In Persian].

35. Moser C, Moser A. Gender mainstreaming since Beijing: A review of success and limitations in international institutions. *Gender & Development*. 2005 Jul 1;13(2):11-22. [In English].

36. The National Library and Archives of Iran. Document Number: 230-29795. P:63,69. [In Persian].

37. Available at: <https://www.un.org/en/conferences/women/mexico-city1975> [In English].

38. Tehran: The National Library and Archives of Iran. Document Number: 293-122272. P:39, 63-97,36. [In Persian].

39. Dolatshahi M. Women, state, and society in Iran 1941-1978. Edited by Afkhami Gh. Maryland: Iran Studies Foundation Publications; 2002. P:7. [In Persian].

40. Pahlavi MR. Collection of compositions, speeches, messages, interviews and statements of Mohammad Reza Shah. Tehran: Royal Publications; 1969. Vol.9, P:7737-7735. [In Persian].

41. Tehran: The National Library and Archives of Iran. Document Number: 275-144. P:83-94,89-90. [In Persian].

42 .Sanei P. Discrimination against women and its social effects. Tehran: Publications of Iran's Women's Organization; 1934. P:3. [In Persian].

43. Pahlavi MR. Collection of compositions, speeches, messages, interviews and statements of Mohammad Reza Shah. Tehran: Royal Publications; 1969. Vol.6, P:5854. [In Persian].

44. Pahlavi MR. Collection of compositions, speeches, messages, interviews and statements of Mohammad Reza Shah. Tehran: Royal Publications; 1969. Vol.1, P:885,892,887,894-895,364. [In Persian].

45. Pahlavi MR. Collection of compositions, speeches, messages, interviews and statements of Mohammad Reza Shah. Tehran: Royal Publications; 1969. Vol.11, P:9785-9786,9316-9317. [In Persian].

46. Pahlavi MR. Collection of compositions, speeches, messages, interviews and statements of Mohammad Reza Shah. Tehran: Royal Publications; 1969. Vol.3, P:2135. [In Persian].

47. Pahlavi MR. Collection of compositions, speeches, messages, interviews and statements of Mohammad Reza Shah. Tehran: Royal Publications; 1969. Vol.4, P:3422-3423,3463. [In Persian].

48. Performance report of the third National development plan (NDP III) 1341-1346. Program Organization. P:257-258,265-263. [In Persian].

49. Preliminary report on the third economic, social and cultural development plan of Iran from October 1962 to the end of 1967. Prepared by: Economic Affairs of the Planning Organization. P:85. [In Persian].

50. Iran's progress during the third economic, social and cultural development plan. Tehran: Information and Reports Office of the Planning and Budget Organization; November 1967. P:72. [In Persian].

51. Parivar A. Education and health. Tehran: Asia; 1972. P:9-10. [In Persian].

52. Tehran: The National Library and Archives of Iran. Document Number: 297-047108. [In Persian].

53. Tehran: The National Library and Archives of Iran. Document Number: 97-293-016223. [In Persian].

54. Tehran: The National Library and Archives of Iran. Document Number: 97-293-02025. [In Persian].

55. Tehran: The National Library and Archives of Iran. Document Number: 92-297-71. [In Persian].

56. Tehran: The National Library and Archives of Iran. Document Number: 220-002562. [In Persian].

57. Collection of Laws of 1968. Tehran: the official newspaper of the country; 1968. The decision taken by the Parliamentary Program Commission regarding the principles and goals of the country's fourth development plan, publication number in the official newspaper 6913, publication date in the official newspaper: 06/11/1968 [In Persian].

58. Outlines of the fifth development plan of Iran 1973-1977, Planning Organization, March1971; P:71 .[In Persian].
59. Fifth national development plan 1352-1356, Planning and Budget Organization. P:751-750. [In Persian].
60. Tehran: Ettela'at Newspaper, No. 124; 1969 Feb 26. [In Persian].
61. Regulations of the Women's Social Services Law, Available at:<https://rc.majlis.ir/fa/law/show/96228>. [In Persian].
62. Special publication of the Health and Family Planning Program and the Ministry of Health on the occasion of the 2500th anniversary of the founding of the Iranian Empire. Tehran: Health and Family Planning Department, Ministry of Health; No date. P:79-81. [In Persian].
63. Booz Allen & Hamilton. International, national population and family planning program, plan for the establishment of organization and management methods of the imperial Iranian government. Tehran: Planning and Budget Organization; 1975. Chapter 4, P:29. [In English].
64. Yount KM, Rashad H, editors. Family in the Middle East: Ideational change in Egypt, Iran and Tunisia. New York: Routledge; 2008 Jul 16:81-82. [In English].
65. Ladier-Fouladi M. Population and Politics in Iran from the Constitutional Monarchy to the Islamic Republic, Office No.150. France: National Institute of Demographic Studies (INED); 2003. P:222-223. [In France].
66. Report on the activities of the country's population and family planning programs in brief from 1966 to the end of 1976. Tehran: Ministry of Health and Welfare; P:1-15. [In English].



## The influence of the global idea of supporting women's health on the health of rural women in Iran (1941-1979 AD)

Donya Asgarian<sup>a\*</sup>, Gholamreza Garmaroudi<sup>b</sup>

<sup>a</sup>Department of History, Faculty of Letters and Human Sciences, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran

<sup>b</sup>Department of Health Education and Health Promotion, School of Public Health, Tehran University of Medical Sciences, Tehran, Iran

### Abstract

The idea of supporting Iranian women's health was first introduced to Iran by intellectuals and women's advocates during the Qajar era. During the first Pahlavi era, the government paid attention to women's health, albeit to a limited extent. The reason for this attention was the role of women as collective health supporters to achieve the country's development goals. During the second Pahlavi era, the global spread of the idea of supporting women's rights came to the aid of the issue of protecting the health of Iranian women. The second Pahlavi government, at least from the third development program, implemented specialized policies in the field of Iranian women's health, especially rural women. In the following study, the global trend of supporting women's health and its impact on policymaking for rural women's health during the second Pahlavi era will be examined, with an emphasis on the last two decades. Using library resources and emphasizing the upstream documents remaining from this period, this article attempts to answer the question in a descriptive-analytical manner: How was the global idea of supporting women's health reflected in the policy of the second Pahlavi? How is this issue reflected in the policy making of rural women's health in Iran and how has it affected the health of rural women?. The findings of this research showed that although the second Pahlavi government had become familiar with the idea of protecting women's health since 1940 AD, but the serious process of implementing these policies, especially for rural women, initiated with a few decades of delay since around 1960 AD. Although the second Pahlavi government paid attention to the health of rural women, especially during the fourth and fifth development program, rural women did not benefit from the changes in the health field as much as needed.

**Keywords:** Women's health; Social justice; Human rights; United Nations

Corresponding Author: [dina.asgarian@yahoo.com](mailto:dina.asgarian@yahoo.com)

Asgarian D, Garmaroudi G. The influence of the global idea of supporting women's health on the health of rural women in Iran (1941-1979 AD). Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine. 2024;15(3):207-220. doi:10.22034/15.3.5.

Copyright © :Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.